РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ У ЗАПОРІЖЖІ: ХРОНІКА ПОДІЙ (листопад 2013 – лютий 2014 рр.)

Г. Ф. Турченко

Запорізький національний університет

galina_turchenko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5020-6152>

ResearcherID: H-1981-2019

С. І. Тоцька

Запорізький національний університет

fox1023456789@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8229-1360>

Ключові слова: Європейська інтеграція, Майдан, Революція Гідності, мітинги, Євромайдан, Запоріжжя.

У листопаді 2013 – лютому 2014 рр. в Україні відбулися процеси, що увійшли в історію як Революція Гідності. Ці події розпочалися як спротив населення проти відходу політичного керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на європейську інтеграцію. У статті схарактеризовано події Революції Гідності у Запоріжжі (листопад 2013 – початок лютого 2014 рр.). Авторами встановлено хронологічну послідовність акцій протесту у Запоріжжі, які розглядаються як складова загальнонаціонального руху.

REVOLUTION OF DIGNITY IN ZAPORIZHZHIA: CHRONICLE OF EVENTS (November 2013 – February 2014)

H. Turchenko, S. Totska

Zaporizhzhia National University

Key words: European integration, Maidan, Revolution of Dignity, meetings, Euromaidan, Zaporizhzhia.

The article describes the events of the Revolution of Dignity in Zaporizhzhia (November 2013 - February 2014). The authors established the chronological sequence of the Revolution of Dignity. These studies are based on interviews with participants in the Revolution of Dignity in Zaporizhzhia.

In November 2013 - February 2014, Ukraine was shaken by the Revolution of Dignity. The population of Ukraine is beginning to defend its rights and freedoms, to fight for democratization, economic and political integrity of the state. The Revolution of Dignity promoted the patriotism of Ukrainians. It is important to study the issue of the Revolution of Dignity in Zaporizhzhia.

The participation of Zaporizhzhia in the local Maidan was active. Rallies in support of Euromaidan were held in Zaporizhzhia from November 2014 to February 2014. They were numerous and large-scale. About one to two thousand people came out every day. Since December 2013, protests have been held against the dispersal of Kyiv's Maidan. The peak of the confrontation came in January 2014, when the Maidan was brutally dispersed. Since the beginning of February 2014, protesters have been gathering at a new place. Many participants of the Zaporizhzhia Maidan were participants of the Kyiv one.

An anti-Maidan rally was held in Zaporizhzhia along with the Maidan. His performances were less numerous and took place mainly near the monument to Lenin.

It is noted that after the escape of Viktor Yanukovich began a new page in the history of Zaporizhzhia.

На сучасному етапі розвитку історичної науки актуальним є дослідження подій Революції Гідності на регіональному рівні, зокрема у м. Запоріжжя, які розглядаються як складова загальнонаціонального руху.

Це потрібно зробити якнайшвидше, доки пам'ять свідків подій не зазнала суттєвих змін під тиском обставин та подальшого життєвого досвіду.

На сьогодні існує небагато наукових публікацій, присвячених аналізу подій Революції Гідності на регіональному рівні. Серед робіт, присвячених загальноукраїнській тематиці слід назвати роботи Ю. Шведа¹, А. Колодій², Б. Глотова³ та ін.⁴ Революція Гідності на Запоріжжі майже не досліджувалася.

Метою статті є охарактеризувати перебіг подій, що увійшли в історію як Революції Гідності у м. Запоріжжя. Для досягнення поставленої мети слід проаналізувати масштабність руху та вимоги мітингуючих у Запоріжжі на підтримку Євромайдану; визначити реакцію населення Запоріжжя на трагічні події на Майдані в лютому 2014 р.; охарактеризувати обставини розгону запорізького Майдану тощо.

Пріоритетним для українського народу є європейський курс зовнішньої політики. Це обумовлено, в тому числі, і географічним розташуванням України в самому центрі Європи, як нерозривної складової загальноєвропейського цивілізаційного процесу. Прагнення України увійти до складу ЄС активізувалося у 2004 р., коли державу сколихнула Помаранчева революція.

Шлях України до Європейського Союзу був складним та тернистим. Навесні 2007 р. розпочалися переговори про підготовку тексту «Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом»⁵.

¹ Шведа Ю. Революція Гідності у контексті загальної теорії соціальних революцій [Електронний ресурс]. URL: http://zaxid.net/news/showNews.do?revolyutsiya_gidnosti_u_konteksti_zagalnoi_teoriyi_sotsialnih_revolyutsiy&objectId=1301345 (дата звернення: 26.11.2021)

² Колодій А. Феномен Майдану в контексті пошуку моделі врядування в Україні. Київ : Стилос, 2014. 244 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.kennan.kiev.ua/Library/Agora/Agora13.pdf

³ Глов Б., Сидоренко Н. Реформування системи організації державної влади в умовах глибокої політичної кризи. Київ. Державне управління та місцеве самоврядування, 2014. 196 с. [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2014_2_3

⁴ Турченко Г., Турченко Ф. Проект "Новоросія": 1764-2014. Ювілей на крові. Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 158 с.

⁵ Революція Гідності 2013–2014 рр. та агресія Росії проти України : наук.-метод. матер. /Головко В., Палій О., Черевко О., Янішевський С. ; за заг. ред. П. Полянського. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. — С. 10-15.

Офіційне підписання Угоди про асоціацію⁶ було призначено на 28 листопада 2013 р. у столиці Литви Вільнюсі. Але через неспроможність та непередбачуваність тодішньої «багатовекторної» зовнішньої політики української влади, 21 листопада 2013 р. у неконституційний спосіб Кабінет Міністрів України прийняв рішення призупинити підготовку до підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом. Саме відмова від угоди стала поштовхом для невдоволення населення, громадських протестів та подальшої політичної кризи в Україні.

Починаючи з осені 2013 р. в Україні відбуваються події, що увійшли в історію як Революція Гідності. Громадяни відстоюючи свої права і демократичні свободи, здійснили реальні кроки на шляху до європейської інтеграції.

Ми використовуємо термін «революція» (від лат. *revolutio* — переворот, змінення, кардинальна зміна), адже, у ході Революції Гідності в Україні сталися кардинальні зміни. На думку О. Палія, В. Головка, О. Янішевського та ін., по-перше, було досягнуто зміни політичної еліти в країні. По-друге, змінено політичний вектор держави від Митного союзу з Росією до Європейського Союзу. По-третє, у ході революції сформувалася єдина та організована опозиція, що протистояла тодішній владі. По-четверте, відбулися незалежні та демократичні вибори, які призвели до зміни президента⁷.

Увечері 21 листопада 2013 р. відомий журналіст Мустафа Найєм зробив тепер уже історичний запис на своїй сторінці у Фейсбукі: «Ладно, давайте серйозно. Ось хто сьогодні до опівночі готовий вийти на Майдан? Лайки не рахуються. Тільки коментарі під цим постом із словами «Я готовий». Як тільки набереться більше тисячі, будемо організовуватися». Того дня стало ясно, що не варто чекати від Януковича підписання жодних обіцяних угод про асоціацію з Європейським Союзом. Цей розворот зовнішньополітичного курсу на 180 градусів у багатьох викликав образи і навіть почуття безвиході: як так — ми йшли у Європу, і тут нас знову розвертають під кремлівський

⁶ Міжнародний документ від 27.06.2014 «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws> (дата звернення: 10.11.2021)

⁷ Революція Гідності 2013–2014 рр. та агресія Росії проти України : наук.-метод. матер. /Головко В., Палій О., Черевко О., Янішевський С. ; за заг. ред. П. Полянського. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. — С. 36.

«совок»?! Мустафа знову пише у тій самій соцмережі: «Зустрічаємося о 22:30 під монументом Незалежності. Вдягайтеся тепло, беріть парасольки, чай, каву, хороший настрій та друзів. Перепост усіляко вітається!» Із цих слів розпочався новий етап української історії⁸.

Під впливом подій у Києві, і місто Запоріжжя включилося в рух спротиву режиму В. Януковича.

Перша акція підтримки євроінтеграції та київського Євромайдану відбулася у Запоріжжі 24 листопада 2013 р. на площі Фестивальній біля ЗОДА (нині майдан Героїв Небесної Сотні) за участю громадських активістів, діячів політичних партій та організацій. На центральну площу Запоріжжя вийшли як молодь так і літні люди, незадоволені українськими реаліями, низьким рівнем життя і корупцією. Всього близько тисячі осіб. Протестуючі скандували: «Європейський вибір – єдино правильний для України!». Учасники мітингу намалювали під вікнами ЗОДА прапор Європи. Прихильники європейської інтеграції України мали надію, що угода буде підтримана і прозахідний курс збережено. 27 листопада 2013 р. студентська молодь приєдналася до протестів. На акціях протесту були присутні і підприємці міста. Всього близько 2 тис. учасників. На той час для Запоріжжя це був досить високий показник. Біля головного мікрофону виступали організатори та всі охочі. Зокрема, одна із лідерок Майдану Запоріжжя І. Лех зазначала: «Ну от ви зараз стрибаєте, і що, ви готові до подальшої боротьби, ви готові до подальших подій? У Запоріжжі ситуація важка і буде дуже не просто»⁹. На запорізькому Євромайдані відбувалися прямі включення зі Львова та Донецька.

На протигагу Євромайдану було організовано антимайдан. 27 листопада 2013 р. комуністичні сили міста ініціювала мітинг на підтримку проросійського курсу України.

30 листопада 2013 р. біля Запорізької міської ради відбулася акція учасників громадського руху «Запоріжжя проти беспредела». На акцію протесту вийшло близько 300 осіб¹⁰. І. Лех ввечері 30 листопада 2013 р., написала у «Фейсбуці»: «Сьогоднішня акція зібрала рекордну кількість

містян, якщо не брати до уваги часи Помаранчевої революції. Мітинг вже йшов, а люди все підходили... І неважливо скільки їх було – важливо, що люди прийшли добровільно і безкоштовно. Вірніше важливо, що прийшли... Багато – я чула – вітали один одного зі святом, говорили про те, як набридло жити в місті «страху»¹¹.

Ввечері 30 листопада 2013 р. загони міліції «Беркут» здійснили напад на студентів, які ночували на майдані Незалежності у Києві. Молодих людей били кийками, переслідували на вулицях. Було поранено близько ста осіб. Країна була шокована небаченою в Україні брутальністю побиття й тим, що жертвами стала, переважно, молодь. 1 грудня 2013 р. у Києві у акціях протесту взяли участь до півтора млн осіб. Люди вимагали розслідування побиття студентів та покарання винних.

Так, у грудні 2013 р. Євромайдан поступово переростає в Революцію Гідності. Ці процеси стимулювала авторитарна політика влади, яка незважаючи на вимоги суспільства продовжувала курс до Митного союзу з РФ та взяла курс на брутальне придушення акцій протесту українців.

Мітинг-протест проти розгону київського Майдану у Запоріжжі було проведено 1 грудня 2013 р. Того ж дня відбулася хода до Запорізької міської ради з вимогами відставки голови Запорізької ОДА О. Пеклушенка та міського голови О. Сіна. О 12-00 розпочався мітинг в знак протесту проти жорстокого розгону мирної акції на Майдані 30 листопада 2013 р. На площі Фестивальній, біля будівлі Запорізької ОДА зібралося більше 1500 протестуючих. Міліції було близько 100 осіб у формі та в цивільному¹².

Активістами запорізького Майдану було започатковано роботу сайту.

Акція солідарності з постраждалими під час розгону Київського Майдану відбулася і 2 грудня 2013 р. Біля міської ради Запоріжжя прихильники євроінтеграції запалювали свічки та клали квіти. Зібрання запорізького Майдану оголосили щоденними. На площі лунало: «Слава Україні – Героям Слава!», «Україна понад усе!»¹³.

⁸ Майдан Гідності : (пам'яті «Небесної сотні») : [антологія / упоряд. С. Козак]. Київ : Літератур. Україна, 2014. С. 8.

⁹ Лех І. Історія запорізького майдану // Блог І. Лех [Електронний ресурс]. URL: <http://irinaleh.com.ua/istoriya-zaporozhskogo-maydana-zaporozhskiy-evromaydan> (дата звернення: 26.10.2021)

¹⁰ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя В. Лінніковим, 1972 р.н., м. Запоріжжя. 01.10.2018 р. Архів С. Тоцької.

¹¹ Лех І. Історія запорізького майдану // Блог І. Лех [Електронний ресурс]. URL: <http://irinaleh.com.ua/istoriya-zaporozhskogo-maydana-zaporozhskiy-evromaydan> (дата звернення: 26.10.2021)

¹² Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя В. Москаленко, 1968 р.н., м. Запоріжжя. 02.11.2019 р. Архів С. Тоцької.

¹³ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Ф. Турченко, 1947 р.н., м. Запоріжжя. 20.10.2018 р. Архів С. Тоцької.

4 грудня 2013 р. заступник голови ЗОДА Ю. Пелих зачитав звернення О. Пеклушенка до учасників запорізького Майдану з закликом до протестуючих розійтися та згорнути Майдан¹⁴.

Мітинг на підтримку євроінтеграції України відбувся у Запоріжжі 5 грудня 2013 р. На ньому збирали теплі речі для протестувальників у Києві.

6 грудня 2013 р. у Запоріжжі пройшов студентський марш. З вимогами розслідувати злочини режиму В. Януковича, 8 грудня 2013 р. у Запоріжжі організовано віче на площі біля ЗОДА з закликом «Януковича під арешт»¹⁵.

Мітинг біля приміщення Управління МВС у Запорізькій області відбувся 10 грудня 2013 р. Учасники зборів засудили протиправні дії «Беркута» щодо протестуючих у Києві. Міліція завадила пов'язати жалобні стрічки на двері будівлі¹⁶.

На вокзалі Запоріжжя-1 було помічено додатковий потяг № 572, який віз жителів міста для участі в антимайдані у Києві 13 грудня 2013 р. За свідченнями очевидців подій, потяг відряджав особисто міський голова О. Сін¹⁷.

Студентська акція «Я за справедливість» відбулася 12 грудня 2013 р. біля ЗОДА. Пікетування проходило під гаслом «Ні ялинці на крові!». Студенти зачитали відкритий лист до Генерального прокурора України В. Пшонки з вимогами неупередженого розслідування фактів незаконного затримання міліцією учасників Євромайдану та їхнього негайного звільнення¹⁸.

У Запоріжжі протестувальники намагалися креативно заохочувати населення до мирних акцій. 17 грудня 2013 р. стартувала акція «Бери диван і - на Майдан». Організатори запорізького Майдану організовували теплі обіди та пункти обігріву на площі Фестивальній¹⁹. Одна з учасниць тодішнього запорізького Майдану, Ю. Новицька, зазначала: «Зима була дуже холодною і важко

було зібрати людей і ми, як молодь, намагалися проводити все креативно. Приносили диван на Майдан і таким чином спонукали молодь не сидіти на диванах. У нас був лозунг: «Бери диван і на Майдан!». Ми шукали, де можна придбати диван і хто його вивезе. Потім ховали його в наметі»²⁰.

17 грудня 2013 р. прихильниками Митного союзу з Росією було проведено провладний мітинг біля приміщення ЗОДА. Акція проходила під прапорами Партії регіонів і КПУ за участі працівників бюджетної сфери та промислових підприємств Запоріжжя, очолюваних регіоналами.

На чергових зборах запорізького Майдану 19 грудня 2013 р. виступив Ф. Турченко з промовою: «Слава Україні! Сьогодні багато з нас були в церкві та просили заступництва у Господа Бога. У тому числі й проти злочасної влади. Бог допомагає тим, хто бореться...»²¹.

27 грудня 2013 р. у Запоріжжі біля ЗОДА відбувся мітинг під девізом «Закон – один для всіх!». Це був протест проти злочинного побиття «Беркутом» в ніч з 29 по 30 листопада 2013 р. протестуючих на Майдані Незалежності та в інших містах; проти зволікання Генеральної прокуратури України в притягненні винних посадових осіб і співробітників «Беркуту» до відповідальності. На запорізький мітинг було запрошено прокурора Запорізької області О. Кирилюка і начальника ГУ МВС України в Запорізькій області В. Сербу. Використовувалися гучномовці, плакати та інші агітаційні матеріали. Учасники мітингу пов'язали чорні стрічки на дверях приміщення ГУ МВС України в Запорізькій області²². 28 грудня 2014 р. мітингуючі вручили О. Сіну вимоги прозвітувати щодо витрачених коштів за рік²³.

Запорізький Майдан не оминули і відомі політики. Зокрема, 29 грудня 2013 р. на площі Фестивальній виступив Ю. Луценко: «Мене пробували переконати, що тут – у Запоріжжі – не підтримують ідеї Європи. Невже у вас є хтось, хто проти чесного суду? Хто з вас проти чесної і підконтрольної людям міліції і прокуратури? Хто тут проти доступної медицини?» Запоріжжя настраж-

¹⁴ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя В. Лінніковим, 1972 р.н., м. Запоріжжя. 01.10.2018 р. Архів С. Тоцької.

¹⁵ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя І. Артюшенко, 1984 р.н., м. Запоріжжя. 22.10.2019 р. Архів С. Тоцької.

¹⁶ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Т. Книшем, 1964 р.н., м. Запоріжжя. 28.11.2019 р. Архів С. Тоцької.

¹⁷ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Я. Ярославським, 1995 р.н., м. Запоріжжя. 25.11.2018 р. Архів С. Тоцької.

¹⁸ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя А. Рибальченко. 1989 р.н., м. Запоріжжя. 22.09.2019 р. Архів С. Тоцької.

¹⁹ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя В. Нестеренко, 1968 р.н., м. Запоріжжя. 22.10.2019 р. Архів С. Тоцької.

²⁰ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Ю. Новицькою, 1989 р.н., м. Запоріжжя. 25.11.2018 р. Архів С. Тоцької.

²¹ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Ф. Турченко, 1947 р.н., м. Запоріжжя. 20.10.2018 р. Архів С. Тоцької.

²² Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя В. Лінніковим, 1972 р.н., м. Запоріжжя. 01.10.2018 р. Архів С. Тоцької.

²³ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя А. Рибальченко. 1989 р.н., м. Запоріжжя. 22.09.2019 р. Архів С. Тоцької.

далося за Анісіма. І сьогодні ви збираєтеся на своєму Майдані, аби покарати й тих, хто допоміг йому стати «смотрящим». Хто все місто перетворив на його общак»²⁴.

Чергова акція протесту відбулася 5 січня 2014 р. біля ЗОДА. До мітингу приєдналися учасники автопробігу з символікою ЄС з Києва. Вони закликали запоріжців бойкотувати товари торгівельних марок, власниками яких були члени Партії регіонів.

Запорізькі активісти відреагували на диктаторські закони від 16 січня 2014 р. проведенням акції протесту 17-19 січня 2014 р. Протестувальники одягнули на голови будівельні каски, друшляки, каструлі, закриваючи обличчя пов'язками з написом «цензура»²⁵.

Таким чином, у Запоріжжі в листопаді 2013 р. відбулися масові мирні акції протесту, спрямовані проти проросійської політики влади та відмови від проєвропейського вектору розвитку держави. З 1 грудня 2013 р. по 25 січня 2014 р. акції мали мирний характер і були спрямовані проти злочинної антинародної політики В. Януковича, дій Беркуту, прийняття диктаторських законів тощо. Все частіше лунали вимоги відставки голови ЗОДА О. Пеклушенка та міського голови О. Сіна.

Невдала спроба штурму приміщення облдержадміністрації прихильниками Євромайдану відбулася і в Запоріжжі. 30-40 осіб в екіпірованому одязі здійснили спробу прорватися в будівлю ЗОДА. Однак свідки подій задавалися питанням: Ким були ці люди?²⁶ На думку учасників запорізького Майдану, дехто приїхав з інших областей України. Адже говорили вони немісцевою говіркою. Представники ультрас також закликали до радикальних дій²⁷. Ситуація була напруженою.

Козаки та люди з георгіївськими стрічками та прапорами заблокували вхід до ЗОДА. Їх підвозили до площі організовано автобусами.

Під час мітингу до протестувальників вийшов О. Пеклушенко. Мітингуючі вимагали від очільника ЗОДА скласти партійний квиток Партії Регіонів. За свідченнями очевидців, він був знервований

та незібраний. Він заявив, що не складе повноваження губернатора, а з квитком Партії Регіонів «жив, живе і помре». Зі слів очевидців, промова Пеклушенка несла провокаційний характер. Зокрема, він говорив наступне: «В Украине идет страшная чума противоречия. На территории Запорожской области не пролито и я уверен не будет пролито ни одной капли крови. Я вас прошу только об одном – не штурмуйте здание и не трогайте ваших детей в форме. С должности губернатора подаю в отставку только предатели, подонки и трусы. Я таким не был и никогда не буду. Да здравствует Украина, Запорожье! Я вам говорю, что я с этим партбилетом жил, живу и умру!» Промова Пеклушенка викликала величезне обурення людей²⁸.

«Приблизно біля 16.00 люди поступово розходилися. Лунав заклик І. Лех не розходитися і підтримувати кількість людей на площі. Мітингуючі перелаштувалися до приміщення кінотеатру «Байди». Була чутка про снайпера. Екіпіровані хлопці перекрили проспект. Відбувся транспортний колапс». Напруження вітало у повітрі. Поширилася інформація про підготовку силового розгону Майдану²⁹.

Однак, представники влади запевняли, що розгону Майдану не буде. А. Долинний, на той час заступник начальника Запорізького міського управління міліції, запевняв мітингувальників, що розгону не повинно бути, та радив розійтися. В. Серб, колишній очільник силових структур Запорізької області, запевняв, що ні за яких обставин не йде мова про розгін, й також закликав розійтися.

26 січня 2014 р. таки відбувся розгін запорізького Майдану силами тітушок та міліції. Це супроводжувалося масовим побиттям і затриманням протестувальників³⁰. Існує версія, що площу Фестивальну напередодні навмисно залили водою для утворення суцільної ковзанки. Тому протестуючі зібралися з кийками, лопатами, щоб розчистити місце для мітингу.

Під час розгону запорізького Майдану, в ніч з 26 на 27 січня 2014 р. силові структури міста та області затримали близько 50 учасників запо-

²⁴ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Ю. Новицькою, 1989 р.н., м. Запоріжжя. 25.11.2018 р. Архів С. Тоцької.

²⁵ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя О. Шацьким, 1954 р.н., м. Запоріжжя. 10.11.2019 р. Архів С. Тоцької.

²⁶ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя В. Москаленко, 1968 р.н., м. Запоріжжя. 02.11.2019 р. Архів С. Тоцької.

²⁷ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя В. Лінніковим, 1972 р.н., м. Запоріжжя. 01.10.2018 р. Архів С. Тоцької.

²⁸ Егорова И. В Запорожье от «Белого дома» митингующих отогнали гранатами. Индустриальное Запорожье. 2014, 26 января. С. 11-12.

²⁹ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Я. Ярославським, 1995 р.н., м. Запоріжжя. 25.11.2018 р. Архів С. Тоцької.

³⁰ Майдан від першої особи. 45 історій Революції гідності : [антологія / упоряд. Т. Ковтунович, Т. Привалко]. Київ : Український інститут національної пам'яті, 2015. С. 247.

різького Євромайдану, більше сотні людей зазнали травм. Як зазначав учасник подій В. Лінніков, били всіх, навіть тих, хто проходив повз³¹.

Один з учасників запорізького антимайдану О. Бегуненко розповідав, що 26 січня під час розгону було багато прихильників антимайдану з георгіївськими стрічками. Кількісно антимайданівців було вдесятеро менше, ніж представників Майдану. За свідченнями учасників подій, тітушки та опоненти Майдану були налаштовані на розгін мітингувальників³².

27 січня 2014 р. на площі перед ЗОДА одночасно зібралися Майдан та антимайдан, які були розділені міліцейськими кордонами. Один з лідерів антимайдану О. Потаман пропонував створити у місті народне ополчення. На площі стояв намет Партії Регіонів.

27 січня 2014 р. керівник міліції Запорізької області В. Серб заявив, що розгону Майдану в Запоріжжі не було, а люди розбіглися самі, побачивши представників силових служб: «Майдан пустой, потому что туда вышли сотрудники милиции и все разбежались. На них даже никто не кричал. Постучали щитами и вышли к ним. И они разбежались в разные стороны. Вообще никакого конфликта. Там сейчас коммунальщики работают»³³.

Розгін запорізького Майдану, що відбувся 26 січня 2014 р. став піком протистояння провладної верхівки міста та прихильників євроінтеграції. Спроба придушити Майдан провалилася. Люди продовжували свої протестні дії.

Після розгону Майдану у Запоріжжі розпочалися арешти. Зокрема, 27 січня 2014 р. відбулося затримання одного з координаторів запорізького Майдану І. Артюшенка. На центральних вулицях міста вимкнули світло майже на місяць. Вечорами по місту з палками, кийками та арматурою ходили тітушки.

27 січня 2014 р. директор видавництва «Дике поле», О. Лазутін, повідомив, що люди збираються біля ЗОДА для того, щоб заспівати гімн та розійтися. Адже існувала реальна небезпека життя для всіх учасників запорізького Майдану³⁴.

³¹ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя В. Лінніковим, 1972 р.н., м. Запоріжжя. 01.10.2018 р. Архів С. Тоцької.

³² Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя В. Долинним, 1970 р.н., м. Запоріжжя. 19.10.2019 р. Архів С. Тоцької.

³³ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Ю. Новицькою, 1989 р.н., м. Запоріжжя. 25.11.2018 р. Архів С. Тоцької.

³⁴ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя В. Лінніковим, 1972 р.н., м. Запоріжжя. 01.10.2018 р. Архів С. Тоцької.

На зборах антимайдану 2 лютого 2014 р. у виступах О. Патамана та редактора газети «Іскра» А. Тимченка лунали ідеї та гасла «Русского мира», «Росії – єдиної батьківщини всіх слов'янських нардів», заклики до керівництва Росії «стати гарантом стабільності в Україні» та «очистити місто від бандерівців»³⁵.

З 2 лютого 2014 р. зібрання запорізького Майдану починають проходити на новому місці – площі Поляка. Попри заборону на збори, протестувальники продовжували збиратися. Інформація щодо зборів ширилася у фейсбуці.

Судова система виносила абсурдні рішення. Так, журналісту Б. Василенку на підставі рішення суду було заборонено ходити по проспекту Соборному (від зупинки Металургів до Гагаріна)³⁶.

На площі Поляка 3 лютого 2014 р. проведено акцію «Знайди олівець», яку започаткував журналіст В. Москаленко.

Студенти створили електронну базу даних про тітушок, що брали участь у розгоні запорізького Майдану. На початку лютого 2014 р. активістами антимайдану формувалися загони дружинників для патрулювання міста та недопущення проведення мітингів проєвропейського спрямування³⁷.

8 лютого 2014 р. антимайданівці під прапорами партій «Український вибір», комуністичної, громадської організації «Слов'янська гвардія» та інших проросійських сил провели захід під назвою «антифашистський мітинг». Було спалено опудало Бандери, озвучено вимоги федералізації країни та заклик до Росії «стати гарантом стабільності в Україні».

9 лютого 2014 р. на зборах Майдану біля ЗОДА лунали вимоги проведення дострокових президентських та парламентських виборів³⁸.

Після втечі В. Януковича відчувалася розгубленість місцевої влади.

22 лютого 2014 р. запорізький Автомайдан зібрався біля помешкання очільника ЗОДА О. Пеклушенка³⁹.

За словами одного з учасників подій В. Ліннікова, протягом 23 лютого 2014 р. ЗОДА була

³⁵ Майдан від першої особи. 45 історій Революції гідності : [антологія / упоряд. Т. Ковтунович, Т. Привалко]. Київ : Український інститут національної пам'яті, 2015. С. 248.

³⁶ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Я. Ярославським, 1995 р.н., м. Запоріжжя. 25.11.2018 р. Архів С. Тоцької.

³⁷ Там само.

³⁸ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Ю. Новицькою, 1989 р.н., м. Запоріжжя. 25.11.2018 р. Архів С. Тоцької.

³⁹ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя В. Лінніковим, 1972 р.н., м. Запоріжжя. 01.10.2018 р. Архів С. Тоцької.

відкрита для відвідувачів. «В. Пеклушенка на робочому місці не спостерігалось. Мітингуєчі встановували пам'ять Героїв Небесної Сотні. Євромайданівці ставили свічки за тих, хто загинув в подіях 18-20 лютого 2014 р. Була велика черга до ЗОДА. Запорізький Майдан сколихнула чутка, що десь по проспекту, ближче до площі Леніна, зібрався антимайдан. Антимайданівці почали зупиняти автівки з українськими прапорцями і бити скло, люстерка. Всі пішли до пам'ятника Леніна. Легкові автівки привозили саморобні лати для різних частин тіла. Дійшли до площі Леніна, де був кордон з правоохоронців. Вів колону Лобас. Люди зупинилися за наказом командирів колони задля перемовин. Сутичок з поліцією не було. Опозиціонерів було близько 50-60 осіб. Пам'ятник Леніну був обклеєний гаслами: «Збережемо історію міста», «Запоріжжя без вандалів». У Запоріжжі були намети, в яких вночі чатували біля пам'ятника Леніну», - зазначав завідувач музею Запорізького національного університету, В. Лінніков⁴⁰.

Представники Майдану вимагали від чиновників ЗОДА написати заяви про звільнення.

Було організовано Народну раду, яка повинна була контролювати дії влади. Створили Жіночу сотню Запоріжжя. До Самооборони Майдану залучилися жителі Запоріжжя з військовим досвідом. Протягом дня було створено оперативні групи самооборони в усіх районах міста⁴¹.

Представники м. Запоріжжя брали участь у подіях Майдану у Києві. Серед Небесної Сотні є і наш земляк С. Синенко (Герой України (посмертно)). Був активним учасником Євромайдану та Автомайдану Запоріжжя і Дніпропетровська, доставляв через Дніпропетровський аеропорт необхідні речі та медикаменти для Євромайдану в столиці. 26 січня 2014 р., у «криваву неділю Запоріжжя», захищав людей від жорстокого побиття «тітушками» та силовиками, приймав активну участь у визволенні заарештованих людей із райвідділів міліції. З метою залякати жителів міста Запоріжжя та прилеглих районів за активну діяльність проти злочинного режиму Януковича та його поплічників на місцях, бандити 13 лютого 2014 р. спалили Сергія Синенка у власному автомобілі на кордоні Запорізької та Дніпропетровської областей⁴².

Представники запорізького Майдану залуча-

лися до подій у м. Києві. Запоріжці їздили до столиці поїздами, потягами та власними автомобілями⁴³.

Отже, починаючи з 21 листопада 2013 р. Україну охопили події, що увійшли в історію як Євромайдан, який на початку грудня 2013 р. переріс в Революцію Гідності. Населення виступило проти пануючої «сім'ї» В. Януковича та його політичного курсу на РФ, вимагаючи збереження проєвропейського напрямку України.

Участь запоріжців у місцевому Майдані була активною. Мітинги на підтримку Євромайдану проходили у Запоріжжі з 24 листопада 2014 р. по лютий 2014 р. Вони були багаточисельними та масштабними. Кожного дня виходили близько однієї – двох тисяч осіб. Після розгону запорізького Майдану силовиками мітинги стали менш чисельними, адже існувала пряма загроза життю протестувальників. Більшість прихильників євроінтеграції переходили або виїжджали за межі області. Протягом лютого 2014 р. запоріжці, не дивлячись на заборони суду на масові збори, виходили на нові акції, (наприклад, «шукання олівця»).

У Запоріжжі поряд з Майданом збирався і антимайдан. Його виступи були менш чисельними та відбувалися, переважно, біля пам'ятника В. Леніну.

Місцева та обласна влада на чолі з О. Сіном, О. Пеклушенком, В. Межейком та очільником силових структур Запорізької області В. Сербою дотримувалися політичних переконань Партії Регіонів і підтримувала Антимайдан, на якому лунали сепаратистські гасла «Русского мира», заклики до Росії «очистити місто від бандерівців».

На думку свідків подій, до складу антимайдану входили, переважно, представники силових структур, люди наближені до провладної міської та обласної верхівки. Щодо звичайних симпатиків В. Януковича, їх кількість була близько 50-70 осіб⁴⁴.

Активними учасниками Євромайдану у Запоріжжі були О. Старух, Ф. Турченко, О. Мних, Б. Куценко, В. Рудик, В. Марчук (представники «Батьківщини»), В. Подлובніков (представник «Свободи»), активісти І. Артюшенко, І. Лех; В. Мороко, та багато інших.

Багато учасників запорізького Майдану були учасниками київського. До «Небесної Сотні» належить і мешканець Запоріжжя С. Синенко.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Ю. Новицькою, 1989 р.н., м. Запоріжжя. 25.11.2018 р. Архів С. Тоцької.

⁴² Майдан від першої особи. 45 історій Революції Гідності : [антологія / упоряд. Т. Ковтунович, Т. Привалко]. Київ : Український інститут національної пам'яті, 2015. С. 249.

⁴³ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Ю. Новицькою, 1989 р.н., м. Запоріжжя. 25.11.2018 р. Архів С. Тоцької.

⁴⁴ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя Я. Ярославським, 1995 р.н., м. Запоріжжя. 25.11.2018 р. Архів С. Тоцької.

Отже, події у Запоріжжі відбувалися в руслі загальноукраїнських процесів. Так, у листопаді – грудні 2013 р. відбувалися виступи населення міста у підтримку проєвропейського курсу України. З 1 грудня 2013 р. проходили мітинги протесту проти розгону київського Майдану. З'являються вимоги відставки голови ЗОДА О. Пеклушенка та міського голови О. Сіна. Пік протистояння припадає на 26 січня 2014 р., коли відбувся брутальний розгін Майдану силами тітушок та міліції. Мітинги кінця січня – початку лютого 2014 р. були малочисельними. З початку лютого 2014 р. протестувальники збиралися на новому місці – на площі Поляка.

Після втечі В. Януковича розпочалася нова сторінка в історії м. Запоріжжя.

12 березня 2015 р. О. Пеклушенко був знайдений мертвим у власному будинку. Тодішній радник міністра МВС, народний депутат А. Геращенко на своїй facebook-сторінці писав: «Можливо, причиною самогубства Пеклушенко могло бути небажання нести кримінальну відповідальність за незаконний розгін і калічення активістів Євромайдану у січні – лютому 2014 року»⁴⁵.

Двом працівникам Головного управління МВС України в Запорізькій області повідомили підозру у незаконному затриманні учасників мирного протесту, який відбувся 26 січня 2014 р. на площі Фестивальній у Запоріжжі. У прес-службі прокуратури Запорізької області говорилося на-

⁴⁵ Атанайя Т. Опитування: що говорять учасники Революції гідності через 5 років. *Голос інфо*. 2019, 20 лютого.

ступне: «Слідчим відділом прокуратури області повідомлено про підозру двом працівникам Головного управління МВС України в Запорізькій області у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 371 КК України (завідомо незаконне затримання або незаконний привід)»⁴⁶. За даними сайту «Судова справа», від 28 грудня 2020 р. працівники ГУМВС України визнані невинними у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 371 КК України та виправдані у зв'язку з відсутністю в її діях складу кримінального правопорушення.

До теперішнього часу триває суд над колишнім керівником міліції Запорізької області В. Сербою. Протягом 7 років В. Серба переховувався у РФ, а у липні 2021 р. повернувся до України. Чергове судове засідання щодо міри покарання було проведено у кінці листопада 2021 р., проте остаточного рішення не винесено.

Колишній очільник Запорізької облради В. Межейко став єдиною особою, кого суд визнав винним. 13 липня 2015 р. у справі щодо розгону прихильників Євромайдану біля ЗОДА 26 січня 2014 р. В. Межейку Кропивницьким судом було присуджено 5 років позбавлення волі з випробувальним терміном⁴⁷.

⁴⁶ Інтерв'ю С. Тоцької з учасником Революції Гідності у м. Запоріжжя В. Лінніковим, 1972 р.н., м. Запоріжжя. 01.10.2018 р. Архів С. Тоцької.

⁴⁷ Москаленко В. Запорожье будут судить экс-руководителя милиции, который организовал разгон Евромайдана. *Преступности. НЕТ*. 2015, 2 квітня.

References

- Atanaiia T. Opytuvannia: shcho hovoriat uchashnyky Revoliutsii hidnosti cherez 5 rokov. *Holos info*. 2019, 20 liutoho.
- Hlotov B., Sydorenko N. Reformuvannia systemy orhanizatsii derzhavnoi vlady v umovakh hlybokoi politychnoi kryzy. Kyiv. Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia, 2014. 196 s. [Elektronnyi resurs]: Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2014_2_3
- Yevromaidan Zaporizhzhia 1 hrudnia 2013 / Video z merezhi youtube. [Elektronnyi resurs]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LqdJuMnmfXY>
- Ehorova Y. V Zaporozhe ot «Beloho doma» mytynhuiushchykh otohnaly hranatamy. *Yndustrialnoe Zaporozhe*. 2014, 26 yanvaria.
- Zakon vid 17.09.2014 № 847-r «Pro implementatsiiu Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuзом, Yevropeiskym Spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony». [Elektronnyi resurs]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws>
- Interviu S. Totskoi z uchashnykom Revoliutsii Hidnosti u m. Zaporizhzhia A. Rybalchenko. 1989 r.n., m. Zaporizhzhia. 22.09.2019 r. Arkhiv S. Totskoi.
- Interviu S. Totskoi z uchashnykom Revoliutsii Hidnosti u m. Zaporizhzhia V. Dolynnym, 1970 r.n., m. Zaporizhzhia. 19.10.2019 r. Arkhiv S. Totskoi.
- Interviu S. Totskoi z uchashnykom Revoliutsii Hidnosti u m. Zaporizhzhia V. Linnikovym, 1972 r.n., m. Zaporizhzhia.

01.10.2018 r. Arkhiv S. Totskoi.

Interviu S. Totskoi z uchasnykom Revoliutsii Hidnosti u m. Zaporizhzhia V. Moskalenko, 1968 r.n., m. Zaporizhzhia.
02.11.2019 r. Arkhiv S. Totskoi.

Interviu S. Totskoi z uchasnykom Revoliutsii Hidnosti u m. Zaporizhzhia V. Nesterenko, 1968 r.n., m. Zaporizhzhia.
22.10.2019 r. Arkhiv S. Totskoi.

Interviu S. Totskoi z uchasnykom Revoliutsii Hidnosti u m. Zaporizhzhia I. Artiushenko, 1984 r.n., m. Zaporizhzhia.
22.10.2019 r. Arkhiv S. Totskoi.

Interviu S. Totskoi z uchasnykom Revoliutsii Hidnosti u m. Zaporizhzhia O. Shatskym, 1954 r.n., m. Zaporizhzhia.
10.11.2019 r. Arkhiv S. Totskoi.

Interviu S. Totskoi z uchasnykom Revoliutsii Hidnosti u m. Zaporizhzhia T. Knyshem, 1964 r.n., m. Zaporizhzhia.
28.11.2019 r. Arkhiv S. Totskoi.

Interviu S. Totskoi z uchasnykom Revoliutsii Hidnosti u m. Zaporizhzhia F. Turchenko, 1947 r.n., m. Zaporizhzhia.
20.10. 2018 r. Arkhiv S. Totskoi.

Interviu S. Totskoi z uchasnykom Revoliutsii Hidnosti u m. Zaporizhzhia Yu. Novytskoiu, 1989 r.n., m. Zaporizhzhia.
25.11.2018 r. Arkhiv S. Totskoi.

Interviu S. Totskoi z uchasnykom Revoliutsii Hidnosti u m. Zaporizhzhia Ya. Yaroslavskym, 1995 r.n., m. Zaporizhzhia.
25.11.2018 r. Arkhiv S. Totskoi.

Kolodii A. Fenomen Maidanu v konteksti poshuku modeli vriaduvannia v Ukraini. Kyiv : Stylos, 2014. 244 s. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: www.kennan.kiev.ua/Library/Agora/Agora13.pdf

Lekh I. Istoriia zaporizkoho maidanu // Bloh I. Lekh [Elektronnyi resurs]. URL: <http://irinaleh.com.ua/istoriya-zaporozhskogo-maydana-zaporozhskiy-evromaydan>

Maidan vid pershoi osoby. 45 istorii Revoliutsii hidnosti : [antolohiia / uporiad. T. Kovtunovych, T. Pryvalko]. Kyiv : Ukrainnyi instytut natsionalnoi pamiaty, 2015. 267 s.

Maidan Hidnosti : (pamiaty «Nebesnoi sotni») : [antolohiia / uporiad. S. Kozak]. Kyiv : Literatur. Ukraina, 2014. 204 s.

Mizhnarodnyi dokument vid 27.06.2014 «Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavami-chlenami, z inshoi storony». [Elektronnyi resurs]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws>

Moskalenko V. Zaporozhe budut sudyt eks-rukovodytelia mylytsyy, kotoryi orhanyzovav razghon Evromaidana. Prestupnosti. NET. 2015, 2 kvitnia.

Na mitynh v Zaporizhzhii pryishlo blyzko tysiachi osib, ploshcha Festyvalna m. Zaporizhzhia. 24.11.2013r. / Video z сайту 24 kanalu [Elektronnyi resurs]. URL: https://www.youtube.com/channel/UCMp5Buw-6LpbbV9r9SL_5yg

Revoliutsiia Hidnosti 2013–2014 rr. ta ahresiia Rosii proty Ukrainy : nauk.-metod. mater. /Holovko V., Palii O., Cherevko O., Yanishevskiy S. ; za zah. red. P. Polianskoho. — K. : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2015. — 64 s.

Rozghin Zaporizkoho Maidanu, ploshcha Festyvalna m. Zaporizhzhia. 26.01.2014r. / Video z merezhi youtube. [Elektronnyi resurs]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=D4DL7Dn7l8I&t=667s>

Turchenko H., Turchenko F. Proekt “Novorosii”: 1764-2014. Yuvilei na krovi. Zaporizhzhia : ZNU, 2014. 158 s.

Khronyky smutnoho vremeny. Pro Maidan v Zaporozhe. Zaporozhe : Livejournal, 2014. [Elektronnyi resurs]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28134508.html> URL

Shveda Yu. Revoliutsiia Hidnosti u konteksti zahalnoi teorii sotsialnykh revoliutsii [Elektronnyi resurs]. URL: http://zaxid.net/news/showNews.do?revolyutsiya_gidnosti_u_konteksti_zagalnoyi_teoriyi_sotsialnih_revolyutsiy&objectId=1301345